

Hendrik Harms en Abeltje Sikkes Zigterman

Hendrik Harms Steendam had niet bepaald een gelukkige jeugd. Zijn ouders overleden op jonge leeftijd, en lieten de 12 jarige Hendrik met zijn broer en zussen verweesd achter. Wanneer hij jaren later huwt met de weduwe van zijn achterneef lijkt er weer meer geluk in zijn leven te komen. De boerenknecht reist af naar het zuiden en als schutter neemt Hendrik deel aan de oorlog met België. Ook ziet hij hoe in de kerk zich een eigen beweging ontwikkelt: De afscheiding van Hendrick de Cock. Als kastelein zal hij het nodige hebben opgevangen van de bezoekers. De onrust was niet alleen in de kerk, maar ook in de gemeente Spijk ten aanzien van de sluitingstijden van café's en baldadige jeugd. In tegenstelling tot zijn ouders ziet Hendrik wel zijn kinderen opgroeien, huwen en kinderen krijgen. Samen met Abeltje bereikt hij een hoge leeftijd. Op vrijdag 8 april 1887 overlijdt Hendrik Harms in Spijk, gemeente Bierum. Hij werd 83 jaar oud.

Hendrik is nog van het tijdperk van voor de fotografie. Dat hij blond haar had, blauwe ogen en niet groter was dan 1 meter 56 weten we dank zij militaire dienst. Een foto van hem is er niet, zijn zoon Klaas zal de oudste voorvader zijn van wie een beeld bewaard is gebleven. Ook zijn grafsteen is er niet meer. Maar zijn leven spreekt wel tot de verbeelding.

Het gezin Steendam

Eigenlijk was het toevallig. Ik kreeg een aanbod voor een gratis genealogieprogramma, en besloot hier mee te experimenteren. Dat heeft er uiteindelijk toe geleid dat ik een stamboom heb opgesteld van mijn familie. In Groningen is een actieve genealogische afdeling. Zij hadden al twee kwartierstatenboeken uitgebracht, en deden een oproep voor het inleveren van materiaal voor een derde boek. Ik besloot dat te doen, en zo kwamen er twee kwartierstaten in dat boek terecht. Eén van mijn oma, Jantje Steendam-van Dijken, en één van mijn opa, Klaas Steendam. In het kwartierstatenboek staan alleen de belangrijkste data. Bij Klaas Steendam staat: kleermaker te Middelstum. Geboren op 16 december 1902, overleden in Assen op 3 september 1989 in Middelstum. En op 4 mei 1928 gehuwd met Jantje van Dijken. In de vakken erboven staat dan wie zijn ouders zijn, wie de grootouders, enz. Ik wilde graag meer weten over mijn opa, deze Klaas Steendam. Wie was hij, uit welke familie kwam hij?

Zijn grootvader, ook een Klaas Steendam, woonde in Spijk, niet ver van Middelstum. Zijn kleinzoon en naamgenoot zal hem daar regelmatig hebben opgezocht. Grootvader Klaas zal zijn kleinzoon verteld hebben over zijn overgrootouders, Hendrik Harms Steendam en Abeltje Sikkes Zigterman. Hendrik werkte bij een boer, hij was dagloner. Dat zal geen ruim bestaan zijn geweest, en misschien is dat ook wel de reden dat er ook nog van een andere bron van inkomsten is geweest. Wanneer later zijn zoon Klaas een uittreksel uit het geboorteregister van de burgerlijke stand bij de gemeente aanvraagt in verband met zijn huwelijk, noteert H. Bleeker, ambtenaar van de gemeente Bierum, dat Klaas een zoon is van Hendrik Harms Steendam, 'van beroep kastelein'. Blijkbaar heeft Klaas dat verteld over zijn vader. Het blijft bij deze ene vermelding. Wanneer Klaas de volgende dag huwt, wordt in de akte genoteerd dat Hendrik van beroep daglooner was.

Harm Jans en Anje Hindriks woonden in Spijk. Harm was een zoon van Jan Cornellis Steendam en Lysebeth Harms Vegter, Anje een dochter van Hindrik Alberts en Pieterke Jans. Harm en Anje kregen vijf kinderen, de oudste dochter overleed voor haar tweede verjaardag. Er kwam snel een nieuwe zwangerschap, en opnieuw werd het een dochter. Zij kreeg dan ook dezelfde naam als haar overleden zusje, namelijk Liesbeth, het was een vernoeming van de moeder van Harm, Lysebeth Harms Vegter. Zij is 60 jaar wanneer deze naar haar vernoemde kleindochter wordt geboren.

Een jaar later, in 1803, wordt Hendrik geboren, op 11 december 1803, een zondag. Al snel zal verbleken dat hij werd geboren als zondagskind. Een week na zijn geboorte, op zondag 18 december, werd Hendrik gedoopt in de hervormde kerk te Spijk. In Voorheen en Thans wordt gemeld dat Antonius Folmer dominee was te Spijk (115). Hendrik is twee jaar oud als op 27 februari 1806 zijn moeder weer het leven schenkt aan een zoon. Hij krijgt de naam Jan Kornelis, genoemd naar zijn opa Jan Cornellis. En enkele jaren later – Hendrik is dan vijf jaar oud – wordt een zusje geboren, met de naam Pieterke, genoemd naar de moeder van Anje. Het is een echt zomerkindje, geboren op 24 juni 1809.

Maar het zal niet lang zomer blijven in het leven van Hendrik. Want nog geen jaar later, op 12 april 1810, overlijdt zijn vader. Harm Jans werd 42 jaar oud, en laat vrouw en vier kinderen achter. Als werkvrouw verdient weduwe Anje Hendriks de kost voor haar gezin. Het zijn ongetwijfeld zware jaren geweest voor haar. Ze is nog maar 33 jaar, en heeft de zorg voor vier jonge kinderen. Liesbeth, de oudste is nog maar acht, Hendrik zes, zijn broertje Jan vier en de kleine meid Pieterke heeft haar eerste verjaardag nog niet kunnen vieren.

Ook in andere opzichten zit het niet mee. Ruim een jaar later, in november 1813 werd Spijk door de Fransen, die Delfzijl bezet hadden, vreselijk geplunderd en werden voorwerpen van belangrijke waarde weggevoerd.¹

Maar de rampspoed is nog niet over voor Hendrik en zijn broer en zussen. In het jaar 1816, op 21 april, overlijdt hun moeder, Anje Hendriks, 39 jaar, een week voor haar veertigste verjaardag. De kinderen zijn nu wees en Liesbeth, de oudste, is pas veertien. Heeft zij op haar leeftijd al veel verantwoordelijkheid moeten dragen? Waarschijnlijk wel, misschien heeft ze al in de jaren dat vader was overleden en moeder werkvrouw was hard meegeholpen in het gezin. De kinderen staan er nu alleen voor. Hendrik zal zich op latere leeftijd weinig herinnerd hebben van zijn vader, de tijd met moeder en haar dood zullen hem zeer wel bij gebleven zijn. Hij was toen twaalf jaar.

Beschrijving van de voogden, zijn die aangesteld?

En zeker bij de huwelijken van Liesbeth, Hendrik en Pieterke zal de verzuchting geklonken hebben: hadden vader en moeder hier maar bij kunnen zijn. Harm Jans en Anje Hendriks hebben het allemaal niet meer meegemaakt. De huwelijken niet, maar ook de geboorte van de kleinkinderen niet. Harm Jans kwam uit een sterk geslacht. Zijn vader was 71 jaar geworden zijn moeder zou hem tien jaar overleven en in 1820 op 79 jarige leeftijd overlijden. Zo niet Harm Jans en Anje Hendriks, zij overleden in de kracht van hun leven.

Voor Hendrik is deze jeugd ongetwijfeld zeer bepalend geweest. Jong wees geworden zal hij de zwaarte van verantwoordelijkheid gevoeld hebben, de kwetsbaarheid en het belang van

¹ Jacobs, Voorheen en thans, 109

saamhorigheid van kinderen onderling. Hoe zijn leven is verlopen tot zijn huwelijk? Er liggen achttien jaren tussen het overlijden van zijn moeder en zijn huwelijk met Abeltje. Met dat huwelijk begint een nieuw hoofdstuk in zijn leven, Abeltje heeft zijn ouders nooit gekend. Abeltje is weduwe, èn moeder van een klein meisje. Wie beter dan Hendrik kan begrijpen wat dat voor haar betekent heeft? De wees en de weduwe vinden elkaar en Hendrik vindt in zijn vertroosting van Abeltje ook zelf troost.

Omstreeks 1840 was Spijk een afgelegen dorp, waarbij de kom van deze agrarische plaats in een kring om de hervormde kerk met kerkgracht was gebouwd. Er waren ongeveer 440 inwoners, exclusief de bewoners van de verspreid rond het dorp liggende boerderijen. Bijna iedereen was in 1835 hervormd, er waren 9 doopsgezinden, die onder Leermens vielen. Er heerste in Spijk *een algemene dodigheid*, aldus Helenius de Cock². In juni 1835 worden vergaderingen in de open lucht gehouden, met honderden mensen! Er worden bijeenkomsten gehouden bij Klaas Simon Groenewolt en Gerhardus Hinderikus Busz. Bij P.A. van der Werf, kuiper, werd een bijeenkomst gehouden 31 december 1834, onder leiding van kleermaker Pot uit Wetzling.

Niet zelden worden bij het dorp Spijk godsdienstige oefeningen gehouden in het land, waarbij zich veelal een talrijke schare nieuwsgierigen voegt. Gisteravond (28 mei 1835) vond op het land van de landbouwer Lambertus Hendericus Busz te Spijk een dergelijke vergadering plaats van meer dan 300 personen, die zelfs door mensen van andere gemeenten, als van Delfzijl, Appingedam, 't Zandt en andere werd vergroot. Ik heb bij missive van heden no. 220 hiervan de heer Officier van Justitie te Appingedam kennis gegeven en verzocht mij in dezen voor te lichten wat zal dienen te worden gedaan ter wering van die vergaderingen. Ik acht mij verplicht Uw Excellentie hiervan te moeten berichten ten einde in dezen het nodige zal kunnen worden verricht ter voorkoming van onheilen.

Brief van burgemeester Wiertsema, 9 mei 1835³.

In het naburige Zijldijk spraken zelfs kinderen van tien jaar krachtige en vurige gebeden uit, en in Spijk vielen mannen en vooral vrouwen tijdens gebedsbijeenkomsten bewusteloos ter aarde neer. Dan zongen en baden ze alsof ze in de hemel waren en voorspelden ze wat er met de kerk en haar vijanden gebeuren ging. Sommigen gingen naar het kerkhof om aan te wijzen welke doden in de hemel waren. Anderen reisden de steden en de dorpen af, om Gods oordeel aan te kondigen. ([uit ND](#)). Instituering van de afgescheiden gemeente vond plaats op 25 september 1835, door Ds. De Cock.

Niet alleen de kerken, ook de burgerlijke gemeenten deden aan armenzorg. De in 1827 opgerichte Burgerlijke Armbesturen hadden als taak alle behoeftigen te bedelen die niet door de kerkelijke diaconieën bedeed konden worden. Dit was het geval als de diaconieën door hun budgetten heen waren. Een staat van het jaar 1839 uit het archief van de gemeente Bierum geeft precies aan hoe de verschillende diaconieën er financieel voorstonden. De diaconie van Spijk bijvoorbeeld gaf in dat jaar f 767,75 uit aan onderstand. Hiervoor werden in totaal 38 mensen bedeed. Arme Spijksters ontvingen dus gemiddeld per jaar ongeveer twintig gulden. Spijk was hiermee een van de gulste kerkelijke gemeenten. Heel anders was de situatie in Krewerd. Deze diaconie gaf f 194,76^{1/2} uit voor 23 behoeftige medeburgers, dat is ongeveer acht gulden vijftig per persoon per jaar. Als arme sloeber kon je dus maar beter in Spijk dan in Krewerd wonen.

² Wesseling, De afscheiding, 105

³ idem

Ook de financiële gegevens van het Burgerlijk Armbestuur (dat in die periode de "Administratie van de Algemene Onderstand" werd genoemd) zijn in de staat opgenomen. We zien dat er slechts tien personen tijdelijk bedeed werden (dus niet het hele jaar door) en dat hiervoor f 104,42^{1/2} werd uitgegeven. Van de driehonderd gulden subsidie die het armbestuur van de gemeente had ontvangen werd ruim 195 gulden weer teruggestort in de gemeentekas.

Trouwens, ook de inkomsten van de diaconieën kwamen voor het grootste deel uit de gemeentekas en wat hierbij opvalt zijn de grote verschillen in de bedragen die aan de onderscheiden kerkelijke armbesturen werden verstrekt. De diaconie van Spijk ontving 600 gulden subsidie van de gemeente Bierum, die van Krewerd slechts 48 gulden. Hoe dit verschil te verklaren is mij niet duidelijk, een rechtvaardige indruk maakt het in elk geval niet.

In Delfzijl was een zekere J.K. Bloema medeondertekenaar (Wesseling 47 en 56). Nog twee andere Bloema's worden vermeld op 56.

Beroep: Daglooner, maar ook kastelein

Over het beroep van Hendrik Harms is niet zoveel bekend. De bezittingen van zijn ouders heeft hij blijkbaar niet geërfd, een boerderij had hij niet in eigendom. Hendrik is boerenknecht, zo staat te lezen in de huwelijksakte van 1834. Ook in de aktes zoals te vinden bij Genlias betreffende de huwelijken van de kinderen wordt stevast als zijn beroep opgegeven 'daglooner', en het beroep van zijn vrouw Abeltje als 'dagloonster' of 'dagloonersche'. Het certificaat van de nationale militie, gegeven op 31 juli 1834 geeft als beroep 'boereknecht'.

Het lijkt duidelijk dat de hoofdtaak van zijn bestaan (en dat van zijn vrouw Abeltje) gelegen is in het boerenbedrijf, als daglooner. Dat zal geen ruim bestaan zijn geweest, en misschien is dat ook wel de reden dat er elders ook nog van een andere bron van inkomsten gesproken wordt. Het gaat om het uittreksel uit het geboorteregister van de burgerlijke stand, aangevraagd door zijn zoon Klaas ten behoeve van zijn huwelijk. Dat uittreksel, afgegeven de 22^e november 1872 door H. Bleeker in zijn functie als ambtenaar van de gemeente Bierum, vermeldt dat Klaas een zoon is van Hendrik Harms Steendam, en dan volgt *van beroep kastelein*. Het blijft bij deze ene

vermelding. Wanneer zoon Klaas de volgende dag huwt, wordt in de akte (zoals weergegeven bij Genlias) gezegd dat Hendrik van beroep daglooner was.

Het beroep kastelein in Spijk. Waar staat dat? In welk café? Een leuk verhaal over kasteleins is te vinden op de website van Bierum. Hieronder volgt de tekst integraal.

‘Gezelligheid kent geen tijd

Over de jeugd wordt veel geklaagd. Ze drinken teveel, zijn onopgevoed, agressief en bezondigen zich aan vandalisme en andere wangedragingen. "Die jeugd van tegenwoordig...", wordt dan misprijzend gemijmerd, waarmee men wil aangeven dat het er vroeger heel anders aan toe ging. Hoe anders dat was kan worden nagegaan in het gemeentearchief en wie de stukken goed leest en het stof een beetje aan de kant schuift zal zien dat de jeugd van vroeger verrassend veel gelijkenissen vertoont met "die jeugd van tegenwoordig".

Spijk is een gezellig dorp en dat was het vroeger ook al. Gezelligheid kent geen tijd, luidt het spreekwoord, maar dat ging in de gemeente Bierum in de negentiende eeuw toch niet helemaal op, want een gemeentelijke verordening had bepaald dat de kroegen en herbergen om elf uur 's avonds dicht moesten. Dat wil zeggen: in de zomermaanden. Gedurende de winter was de sluitingstijd voor de horeca op tien uur vastgesteld. Ook in Spijk. Sommige inwoners van dit mooie dorp konden zich echter maar moeilijk met deze regeling verenigen.

Op 23 juli 1862 schrijven zij gezamenlijk een brief aan de gemeente: *"Ondergeteekenden, inwoners van Spijk, hebben sedert langen tijd zich grootelijks geërgerd aan de losbandigheid van eenige jongelieden, bijzonder uit den dienstbaren stand, die op Zaturdagen en Zondagen, alsook op feestdagen en bijzondere buitengewone gelegenheden, zich op eene grove wijze schuldig maken aan misbruik van sterken drank, en andere ondeugden welke daarmede gewoonlijk gepaard gaan."*

Het is een klacht van alle tijden. De jeugd vergrijpt zich aan drank of andere stimulerende middelen en misdraagt zich. De misdragingen van de jeugdige dranklustigen te Spijk worden in de brief omschreven als *"het verschrikkelijk roepen en schreeuwen"*. Bovendien schrijft men dat *"de politie in dezen waarschijnlijk niet veel zal kunnen doen, dewijl het eerste en het grootste kwaad binnen de kroegen plaats heeft"*. Het probleem is duidelijk en voor de ondertekenaars ligt de oplossing voor de hand; zij verzoeken het gemeentebestuur de herbergen en kroegen in Spijk om tien uur te sluiten.

De verordening op de sluitingstijden van herbergen en tapperijen, waarover ik het reeds had, was in 1860 vastgesteld. De verordening die vóór die tijd van kracht was had bepaald dat de kroegen het hele jaar door om tien uur 's avonds gesloten moesten zijn. Waarom de openingstijden in de zomermaanden door de gemeente waren verruimd is mij niet duidelijk, en de briefschrijvers kennelijk evenmin. Zij wilden de oude situatie weer terug.

De brief is ondertekend door 36 Spijksters, en omdat ik nieuwsgierig was te weten wat voor personen het waren heb ik een aantal van hen opgezocht in het bevolkingsregister. Ik kwam een aantal winkeliers tegen, twee of drie landbouwers en de ijzersmid Boelkens. De heer Sijpkens, wiens handtekening sterke overeenkomsten vertoont met het handschrift van de brief, was de predikant van de Nederlands Hervormde gemeente. Mijn vermoeden dat geen van de ondertekenaars afkomstig is "uit den dienstbaren stand" lijkt niet onterecht. Maar dit terzijde.

De brief wordt behandeld in de raadsvergadering van 14 augustus. Er wordt besloten een commissie in te stellen die de zaak haarfijn gaat uitzoeken. In de vergadering van 1 september brengt de commissie rapport uit. Uiteraard wordt het betreurd dat in Spijk *"onder zekere jonge lieden zulk eene verregaande losbandigheid heerscht"*, maar men twijfelt of het gevraagde middel tot het gewenste doel zal leiden. Bovendien is het tijdstip van sluiting van de kroegen en herbergen *"na rijpe overweging"* vastgesteld en zijn van de andere plaatsen in de gemeente geen klachten bekend. Men kan dus moeilijk omwille van *"eenige buitensporigheden"* de uitoefening van het beroep van kroeghouders en herbergiers verder beperken. Er wordt dan ook besloten dat niet aan het verzoek van de briefschrijvers kan worden voldaan en dat zij *"bij werkelijke belediging of ondervonden ergernis door nachtelijke buurtgeruchten met eene bepaalde klagte zich dienen te wenden aan de politie binnen deze gemeente"*. Het was overigens geen unaniem besluit; drie raadsleden stemden tegen.

Met dit antwoord moesten de getergde inwoners van Spijk het doen, en hoeveel beledigingen zij nog naar hun hoofd geslingerd hebben gekregen en ergernissen hebben moeten doorstaan, en hoeveel klachten er bij de veldwachter zijn binnengekomen; het is niet overgeleverd.'

Schoonfamilie Zigterman

Hendrik Harms trouwde, 30 jaar oud, op vrijdag 12 september 1834 in Bierum met Abeltje Sikkens Zigterman, 25 jaar oud, afkomstig uit Uithuizermeeden. Hoewel Abeltje pas 25 jaar oud was, was ze al weduwe. En ze was moeder, haar dochter heette Elizabeth.

Haar eerste huwelijk met Aike Pieters Vos

Abeltje was ruim vier jaar eerder, op 4 juni 1830, gehuwd met Aike Pieters Vos, van beroep *vleeschhouwer*. Hij was een zoon van Pieter Bartels Vos en Elysabeth Hindriks Hekema. In de overlijdensakte staat dat Aike werd geboren op 9 oktober 1803, de geboorteplaats werd niet ingevuld. Wel dat hij in Spijk woonde en te Holwierde werd gedoopt. Het huwelijk heeft maar enkele jaren geduurd, op woensdag 27 februari 1833 overleed Aike, haar eerste man. Waaraan hij is overleden? Is hij mogelijk omgekomen in de oorlog met België? Of is hij aan een ziekte of ongeval thuis overleden? Hoe dan ook, Abeltje, die over een maand haar 24^e verjaardag zou vieren, bleef achter met haar dochter Elizabeth⁴, vernoemd naar de moeder van haar man Aike. Elizabeth werd geboren op 21 juli 1831 en is nu ongeveer anderhalf jaar oud. Volgens de eerder genoemde overlijdensakte is Aike overleden *in het huis geteekend N: 34 te Spijk*. Dat zal naar alle waarschijnlijkheid dan ook het huis zijn waar Aike en Abeltje hebben gewoond. De betreffende akte is een uittreksel uit ‘het register van overledenen in de gemeente Bierum Kwartier Appingdam Provincie Groningen’.

Het gezin Zigterman

Abeltje was de oudste uit het gezin van Sikke Klaassens Zigterman en Evertje Berents Haan. Nadat op 7 mei 1808 de ondertrouw had plaatsgevonden kon in de DTB de notitie verder worden aangevuld met *Sikke Klasen, van Spijk otr Ebeltje Berents, van de Meden getr. 29 mai*. Evertje werd direct zwanger en negen maanden later werd dochter Abeltje geboren op woensdag 22 maart 1809 in Uithuizermeeden. Anderhalve week later werd ze gedoopt op zondag 2 april 1809 in de kerk aldaar. Sikke en Evertje hadden haar als oudste dochter vernoemd naar zijn moeder, Abeltje Sikkens. Voor grootmoeder Abeltje en haar man Klaas Harms zal dit een mooie dag zijn geweest.

Ongeveer anderhalf jaar later, op 29 oktober 1810, werd Trijntje geboren. Dan lijkt het of er een hele tijd geen kinderen meer geboren werden. Pas ongeveer 14 jaar (!) na de geboorte van Trijntje zouden nog twee broertjes volgen, Klaas, geboren in 1824 en Berend, geboren in 1827. Is er mogelijk ziekte geweest in de tussen liggende jaren, zijn er mogelijk vroeg gestorven of doodgeboren kinderen geweest? Met deze vier kinderen waren beider ouders vernoemd, de ouders van Evertje waren Berent Haan en Trijntje Everts. Dat maakt het niet waarschijnlijk dat er andere in leven gebleven kinderen zijn geweest. Bij de huwelijken van de twee jongens wordt

⁴ Elizabeth zal op 08 juli 1854 te Uithuizermeeden huwen met Bonne Timmer uit Zandweer, zoon van Jan Pauwels Timmer en Harmina Bonnes Bonnema. Bonne is een boerenknecht, Elizabeth een boerenmeid. Zij werd geboren op 21 juli 1831.

als geboorteplaats Spijk genoemd. Sikke en Evertje zullen in de jaren tussen 1810 en 1824 daarheen zijn verhuisd.

Bij Keizerlijk decreet van 8 maart 1811 moest in kaart gebracht worden hoe de schapen in Nederland ervoor stonden, met als doel 'de verbetering van de rassen der woldragende dieren in Frankrijk'. Voor Bierum en omstreken werd het volgende opgeschreven:

Getal Inlandsche Schapen in de Commune Bierum

te Bierum	383	
Krewerd	236	
Holwierda	683	
Godlinze	448	
Losdorp	192	
Spyck	1077	
Totaal	3019	Schapen

De zwaarte van een inlandsch Schapenhuid is ongewassen 3 to, Gewassen 4^{1/2} to

De meest heerschende Ziektes zijn alhier de Galziekte en de Schurft, voor de Schurft gebruikt men alhier over 't algemeen ...

De Schaappokken zijn hier zeer zeldzaam en een onzer ingezetenen heeft dezelve nog maar ingeent doch met geen goed gevolg.

Het beroep van haar vader was herder en hij heeft ongetwijfeld ook te maken gehad met de schapentelling die in 1811 in opdracht van keizer Napoleon moest worden gehouden. Rond Bierum waren heel wat schapen, bij telling bleken het ruim 3000 te zijn. De schapen waren overwegend gezond, wel hadden ze te maken met gewone ziektes als galziekte en schurft, maar gelukkig nauwelijks met de veel ernstige ziekte schaappokken (zie kadertekst). Abeltje Sikkes is overleden op dinsdag 31 januari 1882 in Bierum, gem. Spijk, 72 jaar oud.

Het huwelijk van Hendrik Harms en Abeltje

Na het overlijden van Aike hertrouwde Abeltje met diens achterneef Hendrik Harms, de kleinzoon van Jan Cornellis Steendam. Immers, Pieter Bartels Vos was de zoon van Barteld Aikes Vos, een oudere broer van Frerik Aikes Vos. Deze Frerik was gehuwd met Martje Steendam. Aike en Hendrik waren dus achterneven van elkaar, met Kornellijs Jans, de vader van Martje Steendam en Jan Cornellis Steendam, als gemeenschappelijke overgrootvader.

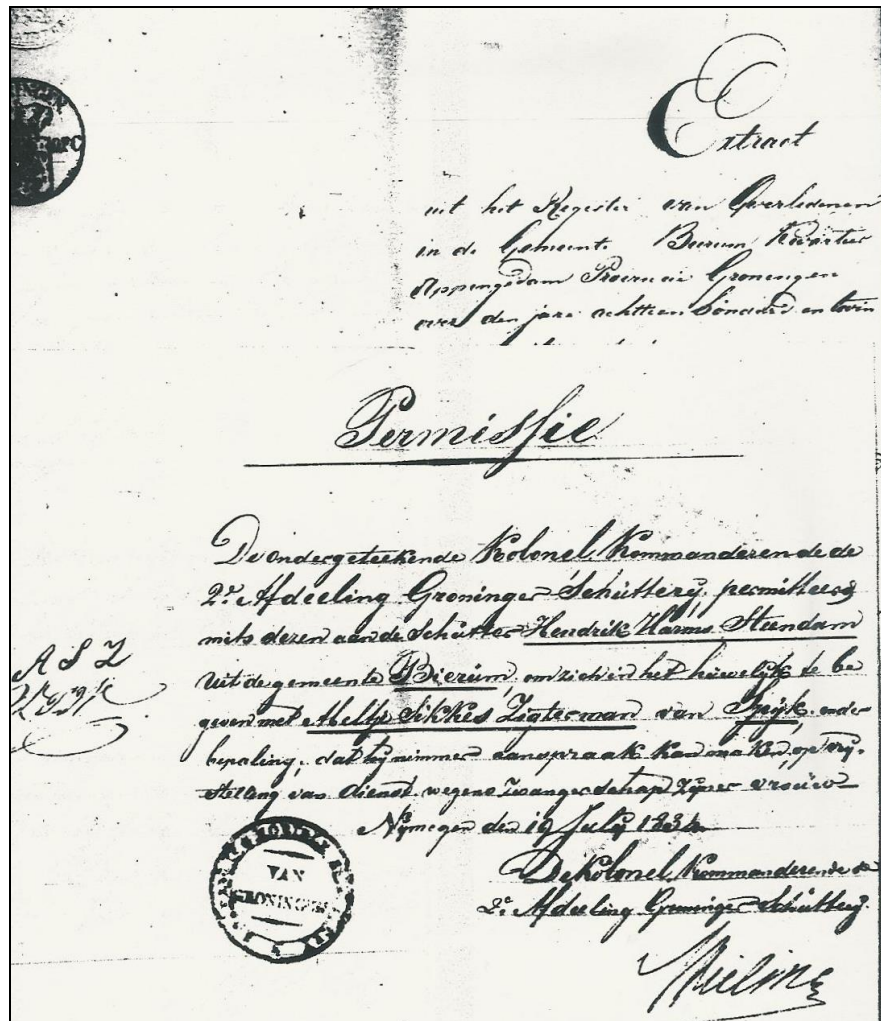
Voor het sluiten van een huwelijk waren ook toen allerlei rechtsgeldige documenten vereist, met betrekking tot geboorte, eerdere huwelijken, overlijden, etc. Eerder, bij het overlijden van Aike, werd al kort melding gemaakt van een uittreksel uit *het register van overledenen in de gemeente Bierum Kwartier Appingdam Provincie Groningen*. Dat uittreksel werd op 31 juli 1834 afgegeven en ondertekend door W.P. Wiertsema⁵, burgemeester van de gemeente Bierum. Uit de datum valt nog op dat Abeltje en Hendrik de voor het huwelijk benodigde papieren ruim op tijd aangevraagd hadden. Immers, het huwelijk was op 12 september, de meeste papieren waren meer dan een maand van tevoren allemaal al binnen. De *permissie* van de kolonel werd gedateerd op 19 juli, het hier genoemde overlijdensextract op 31 juli en een uittreksel uit *het*

⁵ Wiert P. Wiertsema werd in 1820 samen met andere leden van de gemeenteraad bij Koninklijk Besluit aangesteld. Hij wordt schout, ofwel burgemeester. Hij blijft burgemeester tot zijn overlijden op 22 december 1848. Hij werd 81 jaar. Zijn opvolger was Jacob Gerrits Bleeker.

doopprothocol der hervormden van het Karspel Uithuistermeeden betreffende de geboorte van Abeltje staat zelfs gedateerd op 14 mei van het jaar 1834.

Op 12 september 1834 is het zover. De 30-jarige boerenknecht, zoals Hendrik in de huwelijksakte wordt genoemd, huwt met de vijf jaar jongere herdersdochter en weduwnaar Abeltje, moeder van de kleine Elizabeth, inmiddels een peuter van drie jaar oud. Omdat Hendrik ten tijde van zijn huwelijk onder de wapenen is in verband met de oorlog met België, heeft hij toestemming nodig om te huwen. De kolonel van de 2e Afdeeling Groninger Schutterij⁶ geeft deze permissie aan schutter Hendrik Harms Steendam. Er is wel een voorwaarde verbonden aan deze toestemming, namelijk dat hij *nimmer aanspraak kan maken op vrijstelling van dienst wegens zwangerschap zijner vrouw*.

Zo'n toestemming kwam meer voor. Toen Hendrik Jelts Kuiper uit Leermens, eveneens schutter bij de 2^e afdeling van de Groninger Schutterij, later in dat jaar op 8 december 1834 met zijn geliefde Eike Luitjens Bieringa uit Opwierde, wilde huwen, kreeg ook hij toestemming. Op zijn briefje stond een vergelijkbare voorwaarde: *de schutter Kuiper kan geen aanspraak maken om naar zijn haardstede terug te keren en zijn vrouw zal nimmer het korps mogen volgen*.⁷

Kopie van briefje
waarmee Hendrik Harms
Permissie kreeg om te

⁶ * Familiearchief Lewe. Inv.nr. 255 bevat stukken betreffende de functie van Edzard Jacob Lewe van Middelstum als luitenant-kolonel bij de 2e afdeling mobiele Groninger schutterij, 1832- 1853.

⁷ zie [website Jaap Bos](http://www.jaapbos.nl)

De datum van het huwelijk van Hendrik Harms en Abeltje Sikkes was bijzonder. Het was precies een dag na de dankdienst⁸ te Groningen, waarin Maurits Albrecht Amshoff, predikant aldaar sinds 1832, een toespraak had gehouden bij de heugelijke terugkomst van het 1^e en 2^e bataljon der 2^e afdeeling en van het 2^e en 1^e bataljon der 1 afdeeling Mobiele Groninger Schutterij. Zou schutter Hendrik op die 11e september 1834 zelf ook nog in de Martinikerk zijn geweest? Alle schutters waren nu terug uit het zuiden, de oorlog was voorbij. Het is niet erg waarschijnlijk dat Hendrik de feestelijke rede van dominee Amshoff in de Martinikerk heeft gehoord. Want de volgende dag, op 12 september 1834, huwde hij met weduwe Abeltje Sikkes Zigterman. Met dat huwelijk werd hij tevens vader van de driejarige Elijsabeth, de dochter uit het huwelijk van Abeltje met vleeschhouwer Aike Pieters Vos. En daarmee begon een nieuwe fase in zijn leven.

Terugkomst in Groningen beschreven in [Aantekeningen bij de terugkomst der mobiele schutterij van de provincie Groningen in 1834](#).

“Donderdag 11 sepetmber 1834. (...). Het was ongeveer de klokke elf uren des voormiddags, dat de teruggekeerde schutters, ieder in hunne Godsdienst, in statige optogt, zich naar derzelver kerken begaven, ten einde aldaar den Almagtige in ootmoet hunne dankoffers te brengen, voor de redding in zoo menig dreigend gevaar, en voor de Goddelijke bescherming, waarmede den Almagtige hen omgaf; - Was den optogt statig en eerbiedwekkend, even zoo aandoenlijk was het, zulk een aantal dapperen voor Gods troon hunne dankgebeden te zien uitboezemen. (...) Het was bij de Hervormde gemeente, dat den leeraar Amshof tot hun sprak, en dewelke zijn textwoorden had ontleen aan 1 Timotheus 1:17, terwijl bij afwisseling gezongen wierd, psalm 103 vers 1; gezang 162 vers 2; gezang 16 vers 1, 8 en 10, en tot slot psalm 118 vers 14.” (pag 29).

Er werden ook liederen geschreven voor de terugkomst, zie [Vreugdeliederen bij de terugkomst der Groninger schutterij](#).

Beertje Pieters wed. Hendrik Jans te Bierum verkoopt behuizing met deuren en vensteren. boomen en plantagie, stenen ommuurd en vertimmerd staande te Spijk op grond diaconie Losdorp doende F 6 + 1/6 part schipvaart Spijk Groningen met 85 zakken ende kast die in voornoemde behuizing staat verder al het baikholt, bed, tij linge, een kloet ene een schipperskistje aan Klaas Harms **en** Abel.tje **Sikkes** zoo en copers het tegenwoordig bezitten en gebruiken voor F 1205. F 555 al ontvangen. De rest F 650 door Do Joh Goldsmith predikant te Bierum en de juffrouw Alexondra Croerex betaald die een sessie kreeg en F 1/2 rente kreeg.

1783 28 2 RAG 733-894 fol 177 Jantje Hendriks **wed**

Jan Jans Bakker grondlasten Diaconie Losdorp F 6 voor F 200 met geboomten en plantagen Koper **Claes Bernardus** te Spijk. Koper koopt in delen. Zal behuizinge zijn.

1784 28 5 RAG 733-895 fol 13 **Claes Harms x Abeltje Sikkes**

⁸ zie ‘Godsdienstige toespraak, bij de terugkomst der Groninger Schutterij, gehouden den 11 september 1834, in de Martinikerk’ (1859) door Maurits Albrecht Amshoff 1801-1874, Groningen: Oomkens. Aangeboden t.g.v. de vijftienvijftigjarige feestelijke herinnering dezer terugkomst. Zie ook: Aantekeningen gehouden bij de heugelijke terugkomst van het 1^e en 2^e bataljon der 2^e afdeeling en van het 2^e en 1^e bataljon der 1 afdeeling Mobiele Groninger Schutterij binnen de stad Groningen [...], 1834, in gemeenzame brieven medegedeeld door P. Hosteijn, Groningen, 49 pag. (Tresoar) Ook is er muziek, zie: Groninger schutterij-marsch: voor piano-forte: op de romance ‘Le Surnumeraire’, door Th.J. Winter [18..], Groingen. Opgedragen aan E.J. Offerhaus. En ook: Een kort krijgslied. om door Groningens uittrekkende schutters gezongen te kunnen worden: (vervaardigd op verzoek, en naar de bij elk Groninger genoegzaam bekende zangwijs van in sanitatem omnium etc., door Barteld Henrik Lulofs, 1830, Groningen, Oomkens. Saakes 9 (1831), p. 196 ; Knuttel 26181. Tresoar.

verkoopen behuizing Spijk met tuin huur F 6 aan diaconie Los- dorp aan **Arend Jacobs en Trijntje Pieters** met 1 gr groenland van Derk Bos in gebruik 11 gld 6 St. Prijs f 260 19 St
NB: Info Ubbens

Militaire Dienst

Hendrik Harms werd ingeschreven voor de [nationale militie](#). Bij de daarbij behorende loting kreeg hij nummer 12. Het was een nummer wat hem vrijstelling bood van dienst, hij was niet verplicht zijn dienstplicht te vervullen. In 1834 stond dan ook in een verklaring afgegeven voor zijn huwelijk dat dit nummer 12 ‘tot heden niet opgeroepen zijnde, hem tot geen dienst heeft verplicht’. Uiteindelijk komt hij wel onder de wapenen, ten gevolge van de opstand van ontevreden zuiderlingen, wat uiteindelijk zou leiden tot het uitroepen van de staat België.

De ontwikkeling van het leger tot de conscriptie in 1811

Het Staatse leger ontstond in 1576 na de Pacificatie van Gent en het werd opgeheven met de komst van de Fransen in 1795. Er kwam een leger voor de Bataafse republiek, bestaande uit aanvankelijk 25.000 Franse militairen, later verminderd tot 8.000. Daarnaast 34.000 man bestaande deels uit oud-militairen van het staatse leger. In 1811 werd voor het eerst de verplichte militaire dienst ingevoerd, die zou duren tot 1813. De naam hiervoor was conscriptie.

De Nationale militie

In 1813 werd de gehate conscriptie (dienstplicht) afgeschaft. Maar in 1814 bepaalde de Grondwet dat er een Nationale Militie moest komen ter verdediging van het land. Deze Nationale Militie zou bestaan uit een beroepsleger en uit de Marine. De Nationale Militie zou naast beroepskrachten bestaan uit vrijwilligers en mochten zich niet voldoende krachten aanmelden, dan moest het tekort door dienstplichtigen worden aangevuld. Hoewel vrijwilligheid voorop stond, werd het grootste deel der miliciens door loting ingelijfd bij de Nationale Militie.

Procedure

Iedere mannelijke ingezetene die de leeftijd van achttien jaar bereikte moest zich melden bij de burgemeester die hem inschreef in het ‘Inschrijvingsregister’. Deze inschrijvingsregisters bevonden zich in het gemeentehuis. Van deze inschrijvingsregisters werden alfabetische naamlijsten gemaakt. Een tweede exemplaar werd naar de militiecommissaris gestuurd die zorgde voor de loting van de ingeschrevenen. Na de loting gingen de lotingsregisters naar de militieraad, die de verzoeken tot vrijstelling, in verband met lichamelijke gebreken of broederdienst, beoordeelde. Was iemand ingeloot dan kon hij een plaatsvervanger (remplaçant) zoeken die de dienstplicht voor hem vervulde. De militieraad moest wel akkoord gaan met de plaatsvervanger die hij voordroeg.

Certificaat Hendrik Steendam

De *certificaten van militie* bevinden zich tot 1912 in de bijlagen bij de huwelijksakten. Deze bijlagen zijn openbaar en voor het grootste deel in zelfbediening in de studiezaal van de Groninger Archieven te raadplegen. Elke man die in het huwelijk wilde treden, diende een verklaring te vragen aan de Commissaris van de Koning(in), waaruit bleek dat hij ingeschreven stond in de registers van de Nationale Militie. Vaak bevat het stuk ook een beschrijving van het uiterlijk van de loteling, waaronder kleur haar, kleur ogen, vorm gezicht en zijn lichaamlengte.

Ook Hendrik Harms moest voor zijn huwelijk een verklaring aanvragen waaruit zijn inschrijving in de registers van de Nationale Militie bleek. Het certificaat vermeldt dat *Hendrik Steendam, geboren te Spijk den 18 december 1803 .. zoon van Harm Jans (overl.) en Anje Hendriks van der Veen (overl.) ... voor de nationale Militie is ingeschreven; dat aan hem vervolgens bij de loting van 1822 is ten deel gevallen het Nummer 12 hetwelk, tot heden niet opgeroepen zijnde, hem tot geen dienst heeft verplicht.*

Ondertekend Groningen, den 31 july 1834.

In dit certificaat werd ook een signalement opgenomen, wat te lezen is in het tekstvak; de meeste zaken hierin spreken voor zich. Wat zijn lengte betreft, deze wordt uitgedrukt in el, palm, duim en streep. Deze eenheden zijn gemetriserd in 1820, wat betekent dat sindsdien El de aanduiding is voor meter, Pm voor decimeter, Dm voor centimeter en Str voor millimeter. Kortom, Hendrik was een man van ruim één meter 56, met een rond gezicht, blauwe ogen en blond haar. En hij kon niet schrijven.

SIGNALEMENT.

Lengte 1 EL 5 Pm 6 Dm 2 Str
Aangezicht: rond
Voorhoofd: idem
Oogen: blaauw
Neus: ordinair
Mond: idem
Kin: rond
Haar: blond
Wenkbrouwen: idem
Merkbare teekenen: geene
Handteking:
Kan niet schrijven

Geregistreerd No. 1755

Hendrik Steendam in dienst

Hoewel niet verplicht tot de dienstplicht, is Hendrik toch in het leger geweest. Want bij de huwelijks bijlagen is een verklaring van 'Permissie' te vinden van de kolonel van de 2^e Afdeeling Groninger Schutterij, betreffende het huwelijk van een schutter. De naam van de schutter was Hendrik Harms. De tekst van het handgeschreven briefje luidt:

'De ondergeteekende Kolonel Kommanderende de 2e Afdeeling Groninger Schutterij permitteerd mits dezen aan de schutter Hendrik Harms Steendam uit de gemeente Bierum om zich in het huwelijk te begeven met Abeltje Sikkes Zigterman van Spijk, onder bepaling dat hij nimmer aanspraak kan maken op vrijstelling van dienst wegens zwangerschap zijner vrouw. Nijmegen den 19 Julij 1834. De Kolonel Kommanderende de 2e Afdeling Groninger Schutterij',

en dan volgt de handtekening ter bekrachtiging.

Op 11 november 1830 vertrok een bataljon gevormd uit de 1e ban van de dienstdoende schutterij van de stad Groningen onder commando van kolonel M. Busch naar zijn mobilisatiebestemming Nijmegen. Dit kon pas geschieden nadat een inzameling onder de burgerij voor voldoende uitrusting had gezorgd *. De rustende schutterij was nog nauwelijks georganiseerd op grond van de wet van 1827. Toch slaagde men erin om in december 1830 een begin te maken met het in werkelijke dienst stellen van de 1e ban. In de loop van 1831 hebben de drie hieruit gevormde bataljons zich bij het eerder vertrokken bataljon gevoegd. Er werden twee afdelingen gevormd, respectievelijk onder bevel van kolonel M. Busch en jhr.

E.J. Lewe van Middelstum. De in de stad Groningen achtergebleven 2e ban van de

dienstdoende schutterij werd tot een bataljon georganiseerd. Bij Koninklijk Besluit van 25 juli 1834 (Stb. 24) werden de mobiele schutterijen met onbepaald verlof naar hun gemeenten teruggezonden. In 1839 werd de mobilisatie opgeheven en kregen de bataljons hun plaatselijke status terug * .

R.J. Jansen, Inventaris van de archieven van de dienstdoende schutterij te Groningen 1815-1907. Groningen, 1966 (niet uitgegeven). Inleiding.

Verslagen van Gedeputeerde Staten aan de Staten der provincie Groningen over 1829-1840.

Ondanks zijn uitlating is Hendrik Harms toch gelegerd geweest in Nijmegen, in 1834. De 2^e Groninger Schutterij was na de tiendaagse veldtocht tegen de opstandige zuiderburen gemobiliseerd en naar Brabant vertrokken. Het zal voor schutter Hendrik Harms en zijn verloofde niet gemakkelijk geweest zijn. Het voorgenomen huwelijk kan dank zij toestemming van de kolonel 'kommanderende de 2e Afdeling Groninger Schutterij' doorgaan. Hij verleent permissie aan 'schutter Hendrik Harms Steendam uit de gemeente Bierum om zich in het huwelijk te begeven met Abeltje Sikkes Zigterman van Spijk'. Het landsbelang vraagt wel dat er nog wat verdere afspraken hierover worden gemaakt. Zo wordt bij de toestemming vastgelegd dat Hendrik Harms 'nimmer aanspraak kan maken op vrijstelling van dienst wegens zwangerschap zijner vrouw'. De toestemming wordt verleend in Nijmegen, op 19 juli 1834.

De belgische opstand

In 1830 kwam het tot een opstand. De koning, Willem I, stuurde een leger. De kanonneerboot van Van Speijk de lucht in op de schelde. Moeizame onderhandelingen. Benoeming van Leopold als koning van België. Vervolgens de tiendaagse veldtocht, van 2 tot 12 augustus 1831⁹. De oorlog duurde zelf negen jaar, tot 1839. Op de Dam kwam 25 jaar later een beeld, dat daar tot 1914 zou staan.¹⁰ Er zijn meerdere [dagboeken](#) op het net te lezen. Zie ook de site van de [landmacht](#).

1830 afscheiding België

Onrust in België, gevoed door liberale en katholieke politici, leidt tot afscheiding van de Nederlanden. In 1831 erkennen de Europese staten een onafhankelijk Belgisch koninkrijk, met vorsten uit het Huis van Saksen-Coburg. Prins Frederik (1797 - 1881) probeert Brussel te bezetten. Na drie dagen van straatgevechten is het gedwongen zich terug te trekken naar Vilvoorden. In Brussel wordt dit als een overwinning gevierd en wordt een Voorlopig Bewind geïnstalleerd.

1831

De conferentie van Londen vaardigt de Januari-protocollen uit. Hiermee wordt de scheiding tussen Nederland en België geregeld. Willem I aanvaardt de voorwaarden, maar het Belgische Nationaal Congres verwierpt ze. Op de Schelde in Antwerpen dreigt de kanonneerboot van Jan van Speijk (1802 - 1831) in Belgische handen te vallen. Hierop besluit hij het schip op te blazen door een lont in het kruitvat te steken. In Nederland wordt zijn dood als een heldendood gezien. Nederland houdt een tiendaagse veldtocht in België, maar moet zich terugtrekken als de Fransen de Belgen te hulp komen. Nieuwe scheidingsovereenkomst opgesteld te Londen: de zgn. 24 artikelen van Oktober

1832

Engeland en Frankrijk sommeren Nederland de nog bezette Belgische gebieden op te geven. Als Willem I dit weigert, leggen zij een vlootblokkade op (November) en wordt de Antwerpse Citadel (nog in Nederlandse handen) door de Fransen gebombardeerd waarop deze opgegeven moet worden (23 December).

1833

Londense conventie tussen Engeland, Frankrijk en Nederland. Er wordt besloten tot een wapenstilstand met een status quo van de territoriale indeling (België behoudt vooralsnog Limburg en Luxemburg onder haar gezag). Engeland en Frankrijk heffen hierop de vlootblokkade tegen Nederland op.

⁹ zie de prachtige en zeer gedetailleerde site van [vier eeuwen nederlandse cavelerie](#). Zie verder: HOEVEN, H. VAN DER, De Belgische Beroerte. De Tiendaagse Veldtocht en de scheuring der Nederlanden, 1830-39. A'dam, 1973., 206 pp., paperback. Ill.: ill..

¹⁰ zie art bij Wikipedia over [Naatje](#). Daar ook een mooi artikel over de [tiendaagse veldtocht](#).

Andere militairen van de Groninger schutterij

Ook twee broers waren gelegerd in Nijmegen. Het gaat om de broers Georg Andreas (geb. 29.9.1796) en Pieter Winterwerp (20.11.1800). Ze waren beide zoons van Johan Philip Winterwerp. Georg Andreas was tindraaiër, later schutter, Pieter was sergeant bij de Groninger Schutterij, die in 1833/34 gelegerd was te Nijmegen. Alleen Pieter zou terugkeren, zijn broer overleed in een veldhospitaal¹¹.

Op 8 december 1834 huwde Hendrik Jeltus Kuiper uit Leermens met zijn geliefde Eike Luitjens Bieringa uit Opwierde. Deze Hendrik was eveneens schutter bij de 2^e afdeling, en ook hij kreeg toestemming: 'Hendrik Jeltus Kuiper kreeg verlof van de Kolonel kommanderende de 2e afd Groninger Schutterij om te trouwen met Eike Luitjens Bieringa, onder de volgende bepalingen: de schutter Kuiper kan geen aanspraak maken om naar zijn haardstede terug te keren en zijn vrouw zal nimmer het korps mogen volgen.'¹²

Ornoldus Christoffer Wijn, Olieslagersknecht, schutter bij het eerste bataillon mobiele Groninger schutterij. Geboren 1796 te Groningen, gedoopt op 24-04-1796 te Groningen, Martinikerk, overleden 1834 te Groningen.¹³

Jan Jacob Antonie Goeverneur werd geboren te Hoevelaken op de veertiende februari van het jaar 1809. Zijn vader was er predikant, maar werd in 1816 beroepen naar Groningen. Jan was toen zeven jaar en met enkele onderbrekingen, bracht hij zijn leven lang in die stad door, tot hij er op de zeventiende maart van het jaar 1889 stierf. In 1829 richtte hij met enkele vrienden de Groningse studenten-almanak op en nog weer twee jaar later maakte de Tiendaagse Veldtocht een einde aan zijn frivole jongelingstijd. Als vrijwilliger trok hij mee met de Groningse schutters onder generaal Heiligers, maar het soldatenleven viel hem niet mee en hij bleef een onbeduidend nummer in deze dramatische en belachelijke schertsoorlog met onze zuiderburen.¹⁴

Rond de Belgische afscheiding (1830-1839) vond men dat Nederland verdedigd moest worden. De [studentenweerbaarheid](#)verenigingen werden daartoe binnen de corpora opgericht. Ook deze weerbaarheidsverenigingen bestaan nog. Het verhaal gaat dat ze slechts een keer in een oorlog "meevochten" (de Belgische afscheiding), waarbij de enige dode een jongen was die in zijn dronkenschap uit een boom viel tijdens de [Tiendaagse Veldtocht](#). Van werkelijke betrokkenheid kwam het niet, want vlak daarna moest het Nederlandse leger zich onder Franse druk terugtrekken.¹⁵

Ook een Hemmo Dijkema trok naar België.¹⁶

Er is ook een artikel gewijd aan het verslag¹⁷ van Hendrik Pieters Groendijk (1801 – 1877) belevenissen als vrijwilliger bij de mobiele Groninger schutterij, 1831-1834.

Gozewinus Acker Stratingh. Groningen, waar hij van der jeugd af had verkeerd, was de plaats, waar hij zich als doctor vestigde. Kort daarna, reeds in 1829, trad hij in het huwelijk met Mej. Katharina Johanna Pelinck, dochter van den heer J. Pelinck predikant te Scheemda. In zijn voornemen om nu met ijver zich op de praktijk toe te leggen en tevens zijne geliefkoosde studien niet te verlaten, werd hij al spoedig teleurgesteld. De algemeene wapening in 1830 verplichtte ook hem een tijdlang praktijk en studien ter zijde te stellen. Als officier van gezondheid aangesteld bij het eerste bataillon Groninger schutterij maakte hij mede den

¹¹ zie [Genealogiesite over Winterwerp](#)

¹² zie [website Jaap Bos](#)

¹³ zie [website Wijn](#)

¹⁴ zie site [dbnl](#) en andere [site](#) met foto van Gouverneur, en nog een [site van DBNL](#)

¹⁵ zie moeilijk te krijgen [site](#)

¹⁶ zie [site over zijn boek](#)

¹⁷ zie A.P. Groendijk, De [Tiendaagse Veldtocht](#) van [Hendrik Pieters Groendijk \(1801-1877\)](#), in [Gruoninga : mededelingenblad van de afdeling Groningen en Noord-Drenthe der Nederlandse Genealogische Vereniging](#), ISSN 0165-8840 vol. 35 (1990), pag. 87-92

Belgischen veldtocht en diende alzoo het vaderland tot aan 1831, toen hem op zijn verzoek een eervol ontslag werd verleend.¹⁸

Carel Willem Pieter van Naerssen (1811-1879), nam in 1831 met de Compagnie Vrijwillige Flankeurs der Groninger Hogeschool deel aan de Tiendaagse Veldtocht.¹⁹

Johannes Cornelis Cramwinckel, geboren te Nijmegen op 21 september 1804, sergeant titulair der Groninger Schutterij, onderscheiden met de Orde van het Militaire Kruis, schrijnwerker (1839) en later kunsthandelaar te Groningen, overleden te Groningen op 19 maart 1881, 76 jaar oud, zoon van *Johannes Cramwinckel* (IV) en *Cornelia Reijnen*.²⁰

Op de Zuiderbegraafplaats aan de Hereweg in Groningen staat een gedenkteken, een obelisk, voor de gevallen leden van de Groninger Schutterij en commandant van de Vrijwillige Groninger Jagers tijdens de Tiendaagse Veldtocht.²¹

Edde Jansen Visser uit Weerдам, een zoon van Lubbe Geerts Visser en Aaltje Eddes, was schutter van de mobiele Groninger Schutterij in 1835.²²

Hendrik Cornelis de Jonge, gedoopt op vrijdag 24 juli 1801 te Groningen, is overleden op maandag 27 februari 1871 aldaar. In 1833 schutter bij de mobile Groninger schutterij.²³

Jacob Jans Ploeg, 13 aug 1794 - 6 april 1834, was schutter van de Groninger schutterij.²⁴

Adolf Christiaans Kraster is geboren op woensdag 17 oktober 1804, is gedoopt op zondag 4 november 1804 te Hoogezand, is overleden op zaterdag 25 juni 1831 te 's Hertogenbosch. Adolf werd 26 jaar, 8 maanden en 8 dagen. De overlijdensakte van Adolf is op 23 juli 1832 opgemaakt te Sappemeer. Hierna volgt een deel van de overlijdensakte: 'Op den vijf en twintigsten Junij achttienhonderd één en dertig is overleden Adolf Kraster, schutter bij het tweede Bataillon der eerste afdeling mobiele Groninger schutterij, ongehuwd, oud acht en twintig jaren, geboren te Hoogezand (Groningen), laatstelijk wonende te Sappemeer (Groningen), zoon van Christiaan Kratser en Mina Dekker.'²⁵

Johannes IMELMAN, onderwijzer, metselaar, schutter, gedoopt op 14-08-1795 te Groningen (Martinikerk), overleden op 14-02-1832 te Kampen op 36-jarige leeftijd. In militaire dienst geweest (1e bataillon Groninger Schutterij), waarschijnlijk in verband met de herrie met België.²⁶

In het stamboek van het Metalen Kruis afdeling Groningen wordt onder no.53 vermeld: Ingeschreven 28 maart 1854 Wessel Waterborg. Staat van dienst: 1822 den 1e mei in dienst getreden als loteling bij de 8ste afdeling infanterie en ingelijfd bij de tweede compagnie depot. 1822 de 25e juni zich geengageerd bij de staande armee en bij dezelfde afdeling zonder enig handgeld. 1823 de 26e mei bevorderd tot korporaal bij de derde compagnie depot. 1827 de 27e augustus tegen betaling gepasporteerd. 1828 de 20e december als fourier aangesteld en ingelijfd bij de Dienstdoende Schutterij en wel bij de derde compagnie te Groningen. 1830 de 19e oktober aangesteld tot sergeant-majoor bij de tweede compagnie van het 1e bataillon Mobiele Groninger Schutterij. 1833 de 3e april aangesteld tot adjudant-onderofficier bij het 29e bataillon Reserve Schutterij. 1833 de 15e juli bij het leger te velde terug geroepen en wel bij het 1e bataillon 1e afdeling Mobiele Groninger Schutterij. 1834 de 16e april bij K.B. aangesteld tot 2e luitenant bij dezelfde afdeling, 2e bataillon, 1e compagnie. 1834 de 26 september eervol

¹⁸ zie [DBNL](#)

¹⁹ zie [site](#)

²⁰ zie [site Cramwinckel](#)

²¹ zie [site Groningen](#)

²² zie [site](#)

²³ zie [site](#)

²⁴ zie [site](#)

²⁵ zie [site](#)

²⁶ zie [site](#)

ontslagen. Beroep in 1854: politiemeester in de Martinikerk. Stamboekkaarten zijn niet aanwezig.²⁷

JANNES JANS TJEMMES, Schutter, geboren te SIDDEBUREN (GR) (GEM. SLOCHTEREN), gedoopt te SCHILDWOLDE op 31 maart 1805 door G.Benthem Redoingius, predikant te Schildwolde , overleden te NIJMEGEN (GE) in het jaar 1831. Overleden aan het fort Sterrenschans buiten de Hunerpoort., 26 jaar oud, zoon van JAN JANNES TJEMMES en AALTJE ROELFS DEKKER (Arbeidster). Hier veel info, zie ook: [schutter in het 1e bat. 2e afd. der Groninger Schutterij](#). Jannes was gelegen in het fort Sterrenschans in de nabijheid van Nijmegen. Voordat Jan is overleden is hij regelmatig samen met anderen ziek geweest. De leefomstandigheden in het fort waren waarschijnlijk niet optimaal. Jannes is waarschijnlijk overleden aan de gevolgen van een Spaanse griep die daar destijds heerste. Van het fort is niet meer over dan een paar stukken van de kazematten. Op het terrein waar het fort stond is later een woonhuis gebouwd wat weer later als klooster in gebruik is genomen. gebouwd. Zie ook verdere info in "Jannes in Sterrenschans". JANNES is in ondertrouw gegaan te LEEK (DR) op 16 mei 1830 en getrouwd aldaar op 4 juli 1830 (getuigen waren Hermanus Heerdt, 48jr Kastelein, Jacob Klasens Stuit, 37jr Vleeschhouwer, Ette Adrianus Smid, 41jr Bakker en Christoffel Aalmoes, 34jr Veldwachter), op 25-jarige leeftijd met ...

De Groninger Schutterij is blijkbaar in Laar geweest: Na mij wat verwarmd - en zoo goed en zoo kwaad het dan was, ontbeten te hebben, marcheerden wij eerst weer naar den straatweg en vervolgens naar het kleine dorpje Laar, alwaar de Groninger schutterij had overnacht en nog iemand gevangen genomen, die op haar had geschoten.²⁸ Na afloop werd in Groningen een dankdienst gehouden.

Het gezin van Hendrik Harms en Abeltje

Bij het huwelijk van Hendrik en Abeltje was er al de dochter uit het huwelijk van Abeltje en Aike Pieters Vos, het meisje heette Elyzabeth. Hendrik en Abeltje kregen samen nog zeven kinderen, waarvan er twee jong zouden overlijden.

De oudste zoon was Sikke²⁹, genoemd naar de vader van Abeltje. Hij werd geboren op woensdag 3 juni 1835 in Spijk. Na hem kwam de kleine Harm, genoemd naar de vader van Hendrik. Hij werd bijna twee jaar later geboren, op dinsdag 8 augustus 1837. Nog geen twee weken later, op zaterdag 19 augustus, overleed de kleine Harm.

Ruim een jaar later werd Anje³⁰ geboren, op vrijdag 28 december 1838. Zij werd vernoemd naar de moeder van Hendrik, die dan al lang is overleden. Hendrik kan zich echter nog wel het

²⁷ zie [site](#)

²⁸ zie het verhaal van de 10daagse veldtocht, geschreven door H.G. Cannegieter, zie [site](#)

²⁹ Sikke, van beroep kleermaker, (1) trouwde, 24 jaar oud, op zaterdag 29 oktober 1859 in 't Zandt met Elyzabeth Wester, 25 jaar oud. Elyzabeth is geboren op woensdag 2 juli 1834 in 't Zandt, dochter van Hindrik Klaas Jans Wester en Aaltje Tjaarts Hoeksema. Elyzabeth is overleden op maandag 5 november 1894, 60 jaar oud. (2) trouwde, 61 jaar oud, op woensdag 23 september 1896 in Delfzijl met Ludiena Ekens, 54 jaar oud. Ludiena is geboren in 1842 in Farmsum, dochter van Derk Lukas Ekens en Anje Andries Geertsema. Sikke is overleden op woensdag 14 februari 1917, 81 jaar oud.

³⁰ Anje trouwde, 21 jaar oud, op vrijdag 19 oktober 1860 in Bierum met Jans de Haan, 27 jaar oud en dagloner van beroep. Bij het huwelijk was sprake van wettiging van 1 kind. Jans is geboren in 1833 in Holwierde, zoon van Fouke Jans de Haan en Martje Jans Tuuk. Anje is overleden op zondag 30 maart 1919, 80 jaar oud. Kinderen van Anje en Jans zijn Hendrik de Haan, geboren in 1860, Fokko de Haan, geboren in 1862, Sikke de

een en ander herinneren van zijn moeder, ook haar overlijden zal hem nog goed heugen. Hij was toen namelijk 12 jaar. Tweeënhalf jaar later, op zaterdag 17 april 1841, werd Ewertje³¹ geboren, waarmee de moeder van Abeltje was vernoemd. Na de twee meisjes Anje en Ewertje en bijna zes jaar na het overlijden van de kleine Harm werd opnieuw een jongetje geboren dat de naam Harm zou krijgen. Het was maandag 10 juli 1843. Twee jaar later, op woensdag 12 maart 1845, werd Klaas geboren, genoemd naar de grootvader van Abeltje.

Vervolgens kwam nog een nakomertje. Moeder Abeltje is inmiddels 45 jaar oud, als op woensdag 16 augustus 1854 een meisje wordt geboren. Ook dit meisje, krijgt net als de oudste dochter van Abeltje, de naam Elizabeth. Wordt hiermee opnieuw de moeder van haar eerste man vernoemd? Meer waarschijnlijk is dat hiermee de grootmoeder van Hendrik, Lysebeth Harms Vegter, werd vernoemd. Oud is deze jongste dochter niet geworden. Ruim drieënhalf jaar oud overlijdt Elizabeth op dinsdag 16 maart 1858. Dat zal grote indruk gemaakt hebben, ook op de andere kinderen. Klaas, de broer die direct boven Elizabeth komt, is 13 jaar als zij overlijdt.

Samen met Abeltje kreeg hij zeven kinderen. Klaas was de op één na jongste, zijn halfzus Elijsabeth was dertien jaar toen hij werd geboren. Klaas zijn vader was boerenknecht, zijn moeder dochter van een schaapherder.

De begrafenis van Hendrik Harms Steendam en de vete rond het kerkhof

Spijk had sinds 1859 een nieuwe begraafplaats. De laatste jaren was er een strijd ontstaan tussen dokter Burghgraef en de beheerders van de begraafplaats. Inzet van het conflict was een dam, die maakte dat de afwatering niet meer goed verliep (Gedenkboek, de pagina's 36-40).

De wandeling rond het graf (pag 34 ev)

De plechtigheid zelf. Werd een lijkwagendienst gebruikt (49 ev). Welke klasse?

De grafsteen, foto en symbolen (gedenkboek, 60 ev)

Stilte in het dorp: de luidklok uit 1709 werd sinds 1866 niet meer geluid bij begrafenis van gereformeerden. vanwege niet betalen van 18 gulden voor het luiden. Dit duurde tot 1920 (idem, 70).

En nu? Op de [begraafplaats te Spijk](#) zijn 6 graven te vinden waarop de naam Steendam wordt vermeld. Het gaat om de graven van kinderen en kleinkinderen van Hendrik Harms. Er liggen de twee graven van zijn zoons Sikke (1917) en Klaas (1938). Verder de graven van Aaltje (1952) en Harm (1952), kinderen van zijn zoon Sikke. Ook het graf van Abeltje (1950),

Haan, geboren in 1863, Abeltje de Haan, geboren in 1866, Gerhardus de Haan, geboren in 1869 en Klaas de Haan, geboren op zondag 4 september 1870 in Spijk.

³¹ Ewertje trouwde, 24 jaar oud, op donderdag 13 juli 1865 in Bierum met Menne Werkman. Hij is een zoon van Tomas Wigbolts Werkman en Miena Floris Smit.

een dochter van zijn zoon Klaas. En tenslotte het graf van Sikko Hendrik (1938), een achterkleinzoon, de zoon van de eerder genoemde Harm.

School

CG Kremer, sinds 1880 hoofd openbare school (idem, 74)

Sinds 1879 een gereformeerde school in Spijk. Vanaf 1885 tm 1902 mr Keuning hoofd van deze school (idem, 43 ev). van 1891 tot 1894 twee zonen voor de klas.

De keuvelaar

De opwekkingen in Groningen

Het begon allemaal op een zondagavond in het vroege voorjaar van 1835 in Uithuizermeeden³². 1) Een groep jongelui was bij elkaar. Het was een gezellige en ontspannen avond. Maar één van de jongens vond het allemaal wat te oppervlakkig en hij stelde voor om samen iets nuttigs te gaan lezen. Zijn voorstel werd goedgekeurd en de jongen las een stuk voor over de wedergeboorte uit het boek Redelijke godsdienst van Willem à Brakel (1635-1711). Eén van de aanwezige jonge vrouwen werd er onrustig van. Onder het voorwendsel dat ze zich niet zo lekker voelde, ging ze naar huis toe. Maar ze werd steeds onrustiger. Het was voor haar duidelijk dat ze eeuwig verloren was. Thuisgekomen vroeg ze aan haar huisgenoten of die voor haar wilden bidden. Hoewel het ondertussen al midden in de nacht was, besloten haar huisgenoten om een oude man uit het dorp te vragen. Deze man stond bekend om zijn vroomheid en hij zou wel kunnen helpen. Die nacht kwam de jonge vrouw onder de indruk van Gods grote genade voor zondige mensen.

Het gebeuren bleef niet onbekend en de volgende zondag ging er een groep jongeren naar de jonge vrouw toe. Er werd gesproken over de HERE en zijn dienst. Aan het einde van de avond werd er gebeden en toen gebeurde het. Twee jonge vrouwen werden zo getroffen dat ze het uitschreeuwden: "Wat moeten wij doen om zalig te worden?!" Er werd met hen doorgesproken, gezongen en gebeden. En diezelfde avond werden ook deze twee vrouwen verzekerd van Christus' liefde. In de week die volgde kwamen elke avond mensen samen om door te spreken over alles wat er plaatsvond. En op al die avonden werden er mensen overtuigd van hun redding door het bloed van Christus.

De drie jonge vrouwen gingen vervolgens naar het nabijgelegen dorp 't Zandt. En ook daar kwamen veel mensen onder de indruk van hun zondigheid en van Gods genade. Zelfs kinderen van een jaar of tien getuigden in het openbaar van wat de Here in hen tot stand had gebracht.

"Voor het overige," schrijft Helenius de Cock, "had er tot dusverre niets vreemds plaats gevonden." 2) Maar dit zou spoedig veranderen. De drie jonge vrouwen werden door een groep jongeren uit het in de omgeving liggende Spijk uitgenodigd. De jongeren hoopten namelijk op een opwekking in Spijk omdat het er volgens hen geestelijk doods was. De drie vrouwen gaven gehoor aan het verzoek en samen met een aantal vrienden reisden ze naar Spijk toe. Daar kwamen ze in een gezelschap bijeen.

In eerste instantie leek het bezoek niet geslaagd. Er werd uit de bijbel gelezen en gezongen, maar er gebeurde niet veel. Totdat de groep ging eten. Eén van de jongens werd gevraagd of hij voor het eten wilde bidden. "Zou ik, onwaardige tot de HERE bidden?" antwoordde hij en

³² De gebeurtenissen zijn door Helenius de Cock beschreven in zijn boek over het leven van zijn vader, Hendrik de Cock. Helenius de Cock, Hendrik de Cock: Eerste Afgescheiden Predikant in Nederland. Delfzijl: Jan Haan, 21886, 463-465.

gelijk daarna viel hij bewusteloos neer. Een jonge vrouw begon de HERE te prijzen en ook zij raakte buiten bewustzijn. De overige aanwezigen spraken met elkaar over Gods grote daden en meerdere van hen vielen buiten westen. Toen de mensen weer bijkwamen, vertelden ze heerlijke dingen gezien en gehoord te hebben. Maar zodra ze over Jezus wilden praten, vielen ze opnieuw flauw. Hun lichamen konden dat niet verdragen. Dit duurde de hele nacht en volgende ochtend door. Toen het gezelschap uiteenging, sloegen de jonge vrouwen luid zingend onderweg nog de handen samen, 'als onzinnigen' aldus Helenius de Cock.³⁾

Vanaf die tijd vielen er in de samenkomsten elke keer mensen bewusteloos neer. Voornamelijk vrouwen, maar het kwam ook bij mannen wel voor. Er werd gezongen, gebeden en gesproken alsof men in de hemel was. Men maakte lichamelijke bewegingen die men normaal gesproken nooit zou kunnen uitvoeren. Ook werden er allerlei voorspellingen gedaan. En er waren er zelfs die naar de begraafplaatsen gingen en bij elk graf aangaven of degene die daar begraven lag in de hemel of in de hel was. Ook trokken mensen erop uit om in andere dorpen en steden Gods oordeel aan te kondigen. Deze verschijnselen vonden gedurende twee jaar plaats, maar daarna verdwenen ze helemaal.

Hoe werden deze gebeurtenissen beoordeeld? Helenius de Cock zegt dat zijn vader geen voorstander was van 'hartstochtelijke bewegingen'.⁴⁾ Je mocht ze volgens hem zeker niet opwekken. De opwekking zelf durfde De Cock niet te veroordelen. Wel werden de extreme uitingen door hem afgewezen.

Een ander vooraanstaand predikant in de Afscheiden kerken, ds. Simon van Velzen, lijkt iets scherper in zijn oordeel. Volgens hem is "algemeen erkend, dat zulke werkingen niet van des Heeren Geest voortkomen."⁵⁾ De opwekking was in eerste instantie niet verkeerd, maar de duivel probeerde door de excessen het werk van de Afscheiding kapot te maken.